

ДО ЕКОЛОГІЇ ЧОРНОЇ ГОРИХВІСТКИ (*PHOENICURUS OCHRUIROS*) У НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРИРОДНОМУ ПАРКУ «ЧЕРЕМОСЬКИЙ» ТА ЙОГО ОКОЛИЦЯХ (ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ)

Д.І. Юзик

Національний природний парк «Черемоський»;
бул. Федьковича, 21, смт Путила, Чернівецька обл., 59100, Україна
Cheremosh National Park; Fedkovych str., 21, Putyla, Chernivtsi region, 59100, Ukraine
✉ e-mail: muscicapa@ukr.net

To the ecology of Black Redstart (*Phoenicurus ochruros*) in the Cheremosh National Park and its outskirts (Chernivtsi region). - D.I. Yuzyk. - Avifauna of Ukraine. 8. 2017. - Data were collected in 2015–2017. First birds arrived between 24.03 and 13.04. Three nests in a building were found. Full clutches contained 2, 5 and 6 eggs. Measurements of them: L = 19,86 (19,3–21,1) mm, B = 14,49 (14,1–15,0) mm, V = 2,12 (2,03–2,21) ml, Sph = 73,04% (n = 7). 12 nestlings hatched from the eggs (92.3%). Adult birds fed the nestlings mainly by insects and spiders. [Ukrainian].

Key words: arrival, breeding, nest, clutch, egg, feeding.

Наводяться результати спостережень за гніздуванням горихвісток у 2015–2017 рр. Приліт відмічався 24.03–13.04. Виявлені три гнізда, простежені строки та успішність розмноження. У живленні пташенят переважали комахи і павуки, рідше зустрічалися рослинні об'єкти. У гніздах після вильоту пташенят виявлено пуходів. Загалом із 13 яєць вилупилося 12 пташенят, усі вони залишили гнізда. Розміри яєць: L = 19,86 (19,3–21,1) мм, B = 14,49 (14,1–15,0) мм, V = 2,12 (2,03–2,21) мл, Sph = 73,04% (n = 7).

Ключові слова: приліт, розмноження, гніздо, кладка, яйце, живлення.

Чорна горихвістка (*Phoenicurus ochruros*) є звичайним видом для західних областей України (Страутман, 1963). Незважаючи на це, екологія її в регіоні вивчена недостатньо.

Матеріал і методика

Матеріали зібрано у 2015–2017 рр. неподалік від Перкалбаського природоохоронного науково-дослідного відділення (далі ПНДВ) національного природного парку «Черемоський» (далі НПП «Черемоський», Парк) та в околицях Парку (смт Путила, Чернівецька область). Виявлено три гнізда, за якими проводилися регулярні спостереження. Визначена величина трьох повних кладок, при цьому враховували яйця та пташенят молодшого віку. Проведений обрахунок морфометричних параметрів 7 яєць із 2 кладок. Визначено: 1) лінійні розміри (довжину (L) і діаметр (B) яйця); 2) об'єм яйця (V) враховували за формулою, запропонованою Р. Мяндом (1988): $V =$

0,51*L*В, де L – довжина, В – діаметр (за даними Д. Хойта (Hoyt, 1979), коефіцієнт 0,51 не дає похибки більше 2%); 3) індекс форми (співвідношення довжини та діаметру яйця) округлості (Sph): $Sph = L/V$. Успішність розмноження та причини загибелі яєць і пташенят визначені по 3 гніздах. Успішність вилуплення пташенят вираховували за формулою: $nr/ne*100\%$, де nr – це кількість пташенят, які вилупились, ne – кількість яєць. Успішність розмноження (постембріональний період у гнізді) визначали за формулою: $nr2/nr1*100\%$, де nr2 – це кількість оперених пташенят, nr1 – кількість пташенят, які вилупились із яєць. Живлення досліджували візуально (Поливанов, Поливанова, 2006) спостерігаючи за птахами за допомогою бінокля.

Результати та обговорення

Чорна горихвістка в Путильському районі є синантропним птахом. У межах території дослідження має статус гніздового, перелітного виду (Юзик, Юзик, 2016). В орнітокомплексах населених пунктів займає велику частку. Щільність популяції у гніздовий період у смт Путила становить 18 ос./км², біля Перкалабського ПНДВ – близько 10 ос./км².

Весняний приліт чорних горихвісток у смт Путила спостерігали у третій декаді березня (31.03.2016 р., 24.03.2017 р.) та другій декаді квітня (13.04.2015 р.), що в середньому становить $2.04 \pm 7,3$ дні. На території Парку приліт відмічений 4.04.2017 р.

Як правило, першими прилітають самці, після чого тримаються на сонячних схилах. Одним із проявів шлюбної активності птахів є спів. Співають самці найбільш інтенсивно після займання гніздових ділянок і під час насиджування кладок самками, менш інтенсивно – в період вигодовування пташенят. Зазвичай тримаються на високих будівлях, телеантенах і вуличних ліхтарях, рідше на верхівках дерев, інколи швидко переміщуються, співаючи, по будівлях у дворах смт Путила. У зв'язку з неоднотимчасним гніздуванням і наявністю двох циклів розмноження, спів можна чути до середини липня.

Готові свіжозбудовані гнізда першого циклу розмноження в смт Путила знайдені 14.04.2016 р. і 29.03.2017 р. Вони були розташовані на одному й тому ж місці під стелею на балці при вході в мінімаркет «Норма» по вул. Українській (Юзик, Юзик, 2016).

Розміри гнізда, мм: зовнішній діаметр (D) – 120,6, загальна висота (H) – 38,2. Гніздо на висоті 3 м. Гніздобудівельна активність згасала поступово. Між завершенням будівництва гнізда і відкладанням першого яйця спостерігалася пауза, яка тривала від 5 (у 2016 р.) до 42 (2017 р.) днів. У 2017 р. затримка у відкладанні яєць була пов'язана, очевидно, з різким і тривалим

погіршенням погодних умов у квітні. Від дати прильоту птахів до відкладання першого яйця пройшло 20 і 47 діб. Загальну розтягнутість періоду початку кладок, імовірно, можна пов'язати з нестабільністю весняної погоди.

Перші яйця відкладалися у гнізда з другої декади квітня по третю декаду травня (20.04 і 31.05.2016 р., 11.05.2017 р.), даному виду притаманні два репродуктивні цикли. Яйця без малюнка, чисто-білі глянцеві, ледь жовтуваті від жовтка, який просвічується. Розміри яєць ($n = 7$): $L = 19,86$ (19,3–21,1) мм, $V = 14,49$ (14,1–15,0) мм, $V = 2,12$ (2,03–2,21) мл, $Sph = 73,04\%$. Отримані нами дані подібні до розмірів яєць з інших частин ареалу (Никифоров и др., 1989; Чугай, Роменский, 1993; Роговий, 2005; Кныш, 2013 та ін.).

Перші повні кладки спостерігалися 21.04.2016 р. і 15.05.2017 р. У них було 2 і 5 яєць. У другій кладці виявлено 6 яєць. Насиджування розпочате 21.04.2016 р. і 14.05.2017 р. Воно тривало 14 діб, за літературними даними його тривалість – 12–14 (Поливанов, Поливанова, 2006) або 13–17 (Menzel, 1983) діб. Перехід від першого гніздування до другого відбувся досить швидко. Насиджування другої кладки почалося 4.06.2016 р. і тривало також 14 діб. Пташенята з перших кладок вилупилися 4.05.2016 р. і 27.05.2017 р., з другої – 18.06.2016 р. Вилуплення тривало 1–2, в середньому $1,3 \pm 0,4$ доби ($n = 3$). У перших виводках було 2 і 5 пташенят, у другому – 5. У гніздах вони знаходилися 14 діб.

У вигодовуванні пташенят брали участь обидва дорослі птахи, які збирали корм на відстані кількох десятків метрів у повітрі, серед трави, на деревах, чагарниках, землі, скелях, асфальті та дахах будівель. Самка годувала приблизно у три рази інтенсивніше, ніж самець. До 5–6-денних пташенят батьки прилітали з кормом 20–25 разів на годину або 300–350 разів за світлу пору доби (з 6⁰⁰ до 21⁰⁰). Інтервал між прильотами коливався від 4 до 30 хв. Серед здобичі зустрічались як повзаючі, так і літаючі форми – павуки (Araneae) та дрібні комахи (Insecta). Зокрема, гусінь лускокрилих (Lepidoptera), імаго дрібних п'ядунів (Geomethridae), двокрилих (Diptera) – мухи (Muscidae), комарі (Culicidae), комарі-довгоноги (Tipulidae), дрібні твердокрили (Coleoptera), прямокрилі (Orthoptera), такі як кобилки (Acrididae: *Chorthippus* sp.), волохокрильці (Trichoptera). Інколи птахи приносили плоди шовковиці (*Morus* sp.), ягоди жимолості татарської (*Lonicera tatarica*). Капсули посліду пташенят батьки виносили частіше в першій половині доби.

Напередодні вильоту пташенят самка «виманювала» їх, зависаючи у тремтливому польоті, сідала на землю та знову злітала. Виліт перших виводків відмічений 17.05.2016 р. і 9.06.2017 р., другого – 1.07.2016 р. Гніздо пташенята залишають ще не вмючи добре літати. Летять зі зниженням на 5–15 м, а потім ховаються. Після цього ще тривалий час тримаються на гніздових ділянках, починають кочувати, їх супроводжують та підгодовують батьки ще 7–10 днів. Пізніше молоді поступово переходять до самостійного

способу життя (Поливанов, Поливанова, 2006). З місяця гніздування виводки зникли в середині липня.

У гнізді після вильоту пташенят 23.06.2017 р. було виявлено велику кількість пухоїдів (*Phthiraptera*).

Загалом горихвістками відкладено 13 яєць, успішно покинули гнізда 12 пташенят. Успішність вилуплення становила 92,3%, успішність розмноження – 100%.

Ночують чорні горихвістки поодинокі в дуплах, нішах скель, кам'яних кладках, під дахами будівель, рідко утворюючи скупчення, переважно в період міграції і лише молоді птахи (Stiefel, 1979; Cramp, 1988). Нам відомо про ночівлю однієї особини на гілці клена на подвір'ї в смт Путила. На це місце птах прилітав кілька вечорів поспіль.

Восени горихвістки зникають поступово, протягом вересня і до середини жовтня, тобто майже до випадання снігу. Як правило, найдовше затримуються з відльотом молоді особини.

Подяки

Автор щиро вдячна за допомогу у зборі матеріалу заступнику директора – начальнику відділу науки НПП «Черемоський» А.В. Юзику.

ЛІТЕРАТУРА

- Кныш Н.П. (2013): Горихвостка-чернушка (*Phoenicurus ochruros*) на северо-востоке Украины. - Беркут. 22 (2): 122-132.
- Мянд Р. (1988): Внутрипопуляционная изменчивость птичьих яиц. Таллин: Валгус. 1-195.
- Никифоров М.Е., Яминский Б.В., Шкляров Л.П. (1989): Птицы Белоруссии. Справочник-определитель гнезд и яиц. Минск: Вышэйшая школа. 1-479.
- Поливанов В.М., Поливанова Н.Н. (2006): К экологии кавказской горихвостки-чернушки *Phoenicurus ochruros ochruros*. - Кавказ. орн. вестн. 9: 112-115.
- Роговий Ю.Ф. (2005): До гніздування горихвістки чорної на Полтавщині. - Птицы бас. Сев. Донца. Донецк. 9: 108-111.
- Страутман Ф.И. (1963): Птицы западных областей УССР. Львов: ЛГУ. 2: 1-182.
- Чугай С.С., Роменский А.В. (1993): К вопросу о распространении горихвостки-чернушки на востоке Украины. - Птицы бас. Сев. Донца. Донецк. 56-57.
- Юзик Д.І., Юзик А.В. (2016): Цікавий випадок гніздування горихвістки чорної (*Phoenicurus ochruros*) у смт Путила (Чернівецька область). - Збереження біологічного і ландшафтного різноманіття як складова екологічного та патріотичного виховання населення України. Матри науково-практ. конф. (7–8 липня 2016 р., м. Святогірськ). Святогірськ. 274-276.
- Cramp S. (Ed.) (1988): The birds of the Western Palearctic. Vol. 5. Tyrant Flycatchers to Thrushes. Oxford: Oxford University Press. 1-1084.
- Нойт D.F. (1979): Practical methods of estimating volume and fresh weight of bird eggs. - Auk. 96 (1): 73-77.
- Menzel H. (1983): Der Hausrotschwanz. Neue Brehm-Bücherei. 475. Wittenberg Lutherstadt: A. Ziemsen Verlag. 1-88.
- Stiefel A. (1979): Ruhe and Schlaf bei Vögeln. Wittenberg Luterstadt: A. Ziemsen Verlag. 1-216.